

FONKSİYONLAR

~51~

Örnek

İlk bölümde sıralı ikili, kartezyen çarpım tanımları verilmiştir.

denir:

$$A = \{-1, 2, 3\} \quad B = \{-2, 2\} \quad \text{kümeleri için } A \times B, B \times A, A \times A$$

ve $B \times B$ kartezyen çarpımlarını bulunuz.

$$A \times B = \{(-1, -2), (-1, 2), (2, -2), (2, 2), (3, -2), (3, 2)\}$$

$$B \times A = \{(-2, -1), (-2, 2), (-2, 3), (2, -1), (2, 2), (2, 3)\}$$

$$A \times A = \{(-1, -1), (-1, 2), (-1, 3), (2, -1), (2, 2), (2, 3), (3, -1), (3, 2), (3, 3)\}$$

$$B \times B = \{(-2, -2), (-2, 2), (2, -2), (2, 2)\}$$

Tanım:

A, B boş olmayan iki küme olsun. $A \times B$ 'nin her alt kümesine A 'dan B 'ye bir bağlantıdır denir. Buna kısaca "A'da bir bağlantıdır" denir.

$$f: A \rightarrow B, \quad f = \{(a, b) / a \in A, b \in B\} \subseteq A \times B$$

Tanım:

A ve B boş olmayan herhangi iki küme olsun. A 'nın her bir elemanına B 'nin bir ve yalnız bir elemanını karşılık getiren bir $f: A \rightarrow B$ bağlantısına, A 'dan B 'ye bir fonksiyon denir.

A 'dan B 'ye bir f fonksiyonu

$$f: A \rightarrow B, \quad x \mapsto f(x)$$

şeklinde gösterilir. $A = \pi(f)$ kümesine f fonksiyonunun

birim kümesi, B kümesine değerler kümesi denir.

f fonksiyonunun görüntü kümesi, A 'nın f altındaki görüntüsüdür.

$$f(A) = \{y / x \in A, \quad y = f(x) \in B\} \subseteq B$$

Bir f fonksiyonunun grafiği, (x, y) sıralı ikililerin kümesidir.

$$f = \{(x, y) / x \in A, y \in B, y = f(x)\}$$

$(x, y) \in f$ iken $f: x \rightarrow y$ veya $y = f(x)$ yazılır. $y = f(x)$ yazılışında x elemanına bağımsız değişken, y elemanına da bağımlı değişken adı verilir.

tanım kümesinin her bir elemanına görüntü kümesinin bir tek elemanı karşılık getiren f kuralı açık olarak verilir.

Örneğin

$$f: A \rightarrow B, x \rightarrow f(x) = 3x - 4$$

ile verilen fonksiyonun kuralı "her sayıya 3 katının 4 eklenmesi" karşılık getirmektedir.

Tanım.

$A \subset \mathbb{R}$ ve $B \subset \mathbb{R}$ olsun. $f: A \rightarrow B$ fonksiyonuna reel değerli reel değişkenli fonksiyon denir.

Tanım.

$A \subset \mathbb{R}$ kümesi üzerinde tanımlı reel değerli f ve g fonksiyonlarının toplam ve çarpım fonksiyonları

$$(f+g)(x) = f(x) + g(x)$$

$$(f \cdot g)(x) = f(x) \cdot g(x)$$

biçiminde tanımlanır. $g(x) \neq 0$ iken f/g bölümü

$$\left(\frac{f}{g}\right)(x) = \frac{f(x)}{g(x)}$$

dir. Bir c sabitiyle çarpım

$$(c \cdot f)(x) = c \cdot f(x)$$

ile tanımlanır.

ÖRNEK:

$f(x) = -2x + 1$, $g(x) = x^2 + 3x$ fonksiyonlarının toplam, fark ve çarpımını bulunuz.

$$(f+g)(x) = f(x) + g(x) = -2x + 1 + x^2 + 3x = x^2 + x + 1$$

$$(f-g)(x) = f(x) + (-g(x)) = -2x + 1 - x^2 - 3x = -x^2 - 5x + 1$$

$$(f \cdot g)(x) = f(x) \cdot g(x) = (-2x + 1)(x^2 + 3x) = -2x^3 - 6x^2 + x^2 + 3x = -2x^3 - 5x^2 + 3x$$

ÖRNEK:

Aşağıdaki verilen fonksiyonların tanım kümesini bulunuz.

a) $f(x) = \sqrt{-x^2 + 2x + 3}$

$$-x^2 + 2x + 3 = -(x+1)(x-3) \geq 0 \Rightarrow -1 \leq x \leq 3$$

$$T(f) = [-1, 3]$$

b) $f(x) = \sqrt{x^2 + 4x + 7}$

$$\forall x \in \mathbb{R} \text{ için } x^2 + 4x + 7 = (x+2)^2 + 3 > 0 \text{ olur. Tanım}$$

kümesi $T(f) = \mathbb{R}$ dir.

Not:

$f(x) = 0$ denklemini sağlayan x_0 sayısı için $(x_0, 0)$ noktasına f fonksiyonunun sıfır yeri adı verilir.

Örneğin $f(x) = \sqrt{-x^2 + 2x + 3}$ ise

$$x_1 = -1, x_2 = 3$$

dir. Buna göre verilen fonksiyonun sıfır yerleri $(-1, 0)$, $(3, 0)$ noktalarıdır.

Fonksiyon Türleri

Not:

$A, B \subset \mathbb{R}$ olsun. $f: A \rightarrow B$ fonksiyonu için $f(A) \subset B$ ise f ye B içine fonksiyon denir. Bu durumda B deger kümesinde en az bir eleman ağırlıkta kalır.

Tanım

$f: A \rightarrow B$ fonksiyonu $\text{ran } f(A) = B$ ise, f ye örten fonksiyon denir. Her $y \in B$ için $y = f(x)$ olmak üzere en az bir $x \in A$ varsa, f örten dir. Eğer f fonksiyonu örten değil ise f -ye örten fonksiyon denir.

Örnek

$g: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}, x \rightarrow f(x) = x^2$ örten değil, $h: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}^+, h(x) = x^2$ örten.

a) $f: A \rightarrow B$ olsun. Birim kümesinin farklı elemanlarının görüntüleri farklı ise, f fonksiyonuna 1-1 fonksiyon denir.

$$\forall x_1, x_2 \in A \text{ için } x_1 \neq x_2 \Rightarrow f(x_1) \neq f(x_2)$$

veya

$$\forall x_1, x_2 \in A \text{ için } f(x_1) = f(x_2) \Rightarrow x_1 = x_2$$

oluyorsa f , 1-1 dir.

b-) Hem 1-1 hem de örten fonksiyon birbiriyle farklıdır.

Örnek

$f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}, x \rightarrow f(x) = 3x - 4$ 1-1 ve örten midir?

$x_1, x_2 \in \mathbb{R}$ ve $x_1 \neq x_2$ olsun

$$3x_1 \neq 3x_2 \Rightarrow 3x_1 - 4 \neq 3x_2 - 4 \Rightarrow f(x_1) \neq f(x_2) \text{ olur. veya}$$

$x_1, x_2 \in \mathbb{R}$ olsun.

$$f(x_1) = f(x_2) \Rightarrow 3x_1 - 4 = 3x_2 - 4 \Rightarrow 3x_1 = 3x_2 \Rightarrow x_1 = x_2 \text{ bulunur.}$$

1-1 dir.

Verilen her $y \in \mathbb{R}$ için $y = 3x - 4 \Rightarrow \frac{y+4}{3} = x \in \mathbb{R}$ sayısı vardır. f örten dir.

Örnek

$f: A \rightarrow A$ bir fonksiyon olsun. Her $x \in A$ için $f(x) = x$ ise, f fonksiyonuna birim fonksiyon denir. I ile göst.

Tanım

A, B, C herhangi üç küme ve $f: A \rightarrow B$, $g: B \rightarrow C$ olsun.

Her $a \in A$ için $f: a \rightarrow f(a) = b \in B$ ve $\forall b \in B$ için $b \rightarrow g(b) = c \in C$ vardır. Her $a \in A$ için $a \rightarrow g(f(a)) \in C$

biçiminde tek tırku tanımların forkları, g ile f forklarıyla bileşkesi denir. $g \circ f$ yazılır, göst.

$$g \circ f: A \rightarrow C, a \rightarrow (g \circ f)(a) = g(f(a))$$

ÖRNEK:

$f, g: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$, $f(x) = 2x - 3$ ve $g(x) = x^2 - 1$ forkları bileşkesini bulunuz.

$$g \circ f = g(f(x)) = g(2x - 3) = (2x - 3)^2 - 1 = 4x^2 - 12x + 8$$

$$f \circ g = f(g(x)) = f(x^2 - 1) = 2(x^2 - 1) - 3 = 2x^2 - 5$$

$f \circ g \neq g \circ f$ dir.

ÖRNEK:

$$f(x) = \frac{1}{2x - 3}$$

$$g(x) = \sqrt{x - 2}$$

forklarıyla $f \circ g$ bileşkesi

forkları tanımlarını bulunuz.

$$T(f) = \mathbb{R} - \{3/2\}$$

$$T(g) = \{x / x \geq 2\} = [2, +\infty)$$

$$(f \circ g)(x) = f(g(x)) = f(\sqrt{x - 2}) = \frac{1}{2\sqrt{x - 2} - 3} = \frac{1}{4x - 17}$$

$$T(f \circ g) = \{x / x \neq 17/4\} \cap \{2\sqrt{x - 2} - 3 \neq 0 \quad x - 2 \geq 0\}$$

$$T(f \circ g) = \{x / x \geq 2, x \neq 17/4\}$$

ÖRNEK:

$$f(x) = \frac{x - 2}{x + 1}$$

$$g(x) = \frac{1}{x^2 + 2}$$

forklarıyla $f \circ g$ bileşkesi

forkları ve tanımlarını bulunuz.

$$(f \circ g)(x) = f(g(x)) = f\left(\frac{1}{x^2 + 2}\right) = \frac{\frac{1}{x^2 + 2} - 2}{\frac{1}{x^2 + 2} + 1} = -\frac{2x^2 + 3}{x^2 + 3}$$

$$T(f \circ g) = \mathbb{R}.$$

Tanım:

f birebir ve örten bir fonksiyon olsun. $(g \circ f)(x) = x$ ve $(f \circ g)(y) = y$ eşitliklerini sağlayan g fonksiyonuna f 'nin tersi denir ve f^{-1} ile gösterilir.

$f: A \rightarrow B$ 1-1 ve örten ise f^{-1} , B den A ya bir fonksiyondur.

$$f = \{(x, y) / y = f(x)\} \text{ ise } f^{-1} = \{(y, x) / y = f(x)\}$$

$y = f(x)$ fonksiyonunun tersi varsa, ters fonksiyon iki adımda bulunur.

1. Adım $y = f(x)$ den $x = g(y)$ bulunur.

2. Adım x ile y yer değiştirilir. $y = g(x) = f^{-1}(x)$

Örnek:

$$f(x) = \frac{2x+1}{x} \text{ fonk. tersi?}$$

$$f(x) = \frac{2x+1}{x} \quad T(f) = \{x / x \neq 0\} \text{ tanım kümesinde}$$

$$1-1 \text{ dir: } f(x_1) = f(x_2) \Rightarrow \frac{2x_1+1}{x_1} = \frac{2x_2+1}{x_2} \Rightarrow x_2(2x_1+1) = x_1(2x_2+1)$$

$$\Rightarrow 2x_1x_2 + x_2 = 2x_1x_2 + x_1 \quad (x_1, x_2 \neq 0)$$

$$\Rightarrow x_1 = x_2$$

$$\text{örneğin: } y \in \mathbb{R} \text{ iken } y = \frac{2x+1}{x} \Rightarrow y = 2 + \frac{1}{x} \Rightarrow \frac{1}{x} = y-2 \Rightarrow x = \frac{1}{y-2} \in \mathbb{R}$$

vardır. ($y \neq 2$)

$$\text{förs} \Rightarrow y = \frac{2x+1}{x} \Rightarrow x = \frac{1}{y-2} \Rightarrow f^{-1}(x) = \frac{1}{x-2} \text{ ters fonksiyonu}$$

$$T(f^{-1}) = \{x / x \neq 2\} \text{ dir.}$$

Örnek:

$$f(x) = \frac{2}{1-x}$$

$$f(x) \text{ fonksiyonu } T(f) = \{x \in \mathbb{R} / x \neq 1\} \text{ tanım kümesinde 1-1}$$

ve örten olduğundan, tersi vardır.

$$f^{-1}(x) = 1 - \frac{2}{x} \text{ ters fonksiyonu } \{x \in \mathbb{R} / x \neq 0\} \text{ kümesinde tanımlıdır.}$$

266
Ali Erdem

Tanım:

a) $f: A \rightarrow B$ olsun. $\forall x_1, x_2 \in A$ ağıftı isen $f(x_1) = f(x_2)$ ise f ye

Sabit fonksiyon denir.

b) $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ olsun.

$$|f|(x) = |f(x)| = \begin{cases} f(x), & f(x) \geq 0 \\ -f(x), & x < 0 \end{cases}$$

benimde tanımlanan $|f|$ fonksiyonuna f -nin mutlak değeri fonksiyonu denir.

c) $f: A \rightarrow \mathbb{R}$ olsun.

$$\text{sign}(f(x)) = \text{sgn}(f(x)) = \begin{cases} \frac{|f(x)|}{f(x)}, & f(x) \neq 0 \\ 0, & f(x) = 0 \end{cases} = \begin{cases} 1, & f(x) \geq 0 \\ 0, & f(x) = 0 \\ -1, & f(x) < 0 \end{cases}$$

benimde tanımlanan fonksiyona işaret fonksiyonu veya signum fonksiyonu denir.

d) $f: A \rightarrow \mathbb{H}$, $A \subseteq \mathbb{R}$ fonksiyonu
 $[x] \rightarrow f(x) = \lfloor \tilde{x} \rfloor = \begin{cases} x^-, & x \in \mathbb{H} \text{ ise} \\ x \text{ den küçük} \\ \text{en büyük} \\ \text{tam sayı} \end{cases} \quad x \notin \mathbb{H} \text{ ise}$

benimde tanımlanan fonksiyona tam değeri fonksiyonu (basamak fonksiyonu) denir.

ARTAN ve AZALAN FONKSİYONLAR

Tanım:

Reel değerli, bir f fonksiyonunun değerler kümesi üstten (alttan) sınırlı ise f -ye üstten (alttan) sınırlıdır denir. Hem alttan hem de üstten sınırlı olan f fonksiyonuna sınırlıdır denir.

Tanımı:

$f: A \rightarrow B$, $a, b \in A$ ve $a < b$ olsun. $\forall a, b \in A$ için

$a < b$ iken $f(a) < f(b)$ ise f -ye artan fonk.

$a < b$ iken $f(a) \leq f(b)$ ise f -ye azalmayan fonksiyon

$a < b$ iken $f(a) > f(b)$ ise f -ye azalan fonksiyon,

$a < b$ iken $f(a) \geq f(b)$ ise f -ye artmayan fonksiyon denir.

Artan yada azalan fonksiyonlara monoton fonksiyon denir.

Teoremi:

f fonksiyonu $A = [a, b]$ kapalı aralığı üzerinde monoton ise f^{-1} ters fonksiyonu $f(A)$ üzerinde monotondur.

ÖRNEK:

$f(x) = 3x - 2$ fonksiyonunu ve $f^{-1}(x)$ fonk. inceleyiniz.

$x_1 < x_2$ olsun.

$$3x_1 < 3x_2 \Rightarrow 3x_1 - 2 < 3x_2 - 2 \Rightarrow f(x_1) < f(x_2) \text{ artandır.}$$

f 1-1 ve örtendir. O halde tersi vardır.

$$f^{-1}(x) = \frac{1}{3}(x+2)$$

$$x_1 < x_2 \Rightarrow x_1 + 2 < x_2 + 2 \Rightarrow 3(x_1 + 2) < 3(x_2 + 2)$$

$$\Rightarrow \frac{1}{3}(x_1 + 2) < \frac{1}{3}(x_2 + 2)$$

$$\Rightarrow f^{-1}(x_1) < f^{-1}(x_2)$$

f^{-1} artandır.

En Geniş Tanım Analizi

Tanım:

$x \in \mathbb{R}$ o.ü. $y = f(x)$ reel değerli bir fonksiyonda $f(x) \in \mathbb{R}$ koşulunu gerçekleyen $x \in \mathbb{R}$ sayılarının oluşturduğu kümeye f fonksiyonunun en geniş tanım aralığı denir.

Örneğin $f(x) = 3x - 2$ fonksiyonu için $T(f) = \mathbb{R}$.

$p(x), q(x) \in \mathbb{R}$ o.ü.

$f(x) = \frac{p(x)}{q(x)}$ biçimindeki kesirli fonksiyonların tanım aralığı ise

$q(x) \neq 0$ koşulunu gerçekleyen reel sayı kümesidir.

$\sqrt[n]{g(x)}$ biçiminde verilen fonksiyonun tanım kümesi $g(x) \geq 0$ koşulunu gerçekleyen $x \in \mathbb{R}$ kümesidir.

$\sqrt[n]{g(x)}$ biçiminde verilen fonksiyonların en geniş tanım kümesi ise $g(x)$ 'in tanımlı olduğu reel sayılar kümesidir.

Tek ve çift fonksiyon:

Tanım:

$\forall x \in A \subset \mathbb{R}$ için $-x \in A$ dır. (Bu durumda A ye simetrik küme adı verilir.) $\forall x \in A$ için

$f(-x) = f(x)$ oluyorsa, f ye çift fonksiyon

$f(-x) = -f(x)$ oluyorsa f ye tek fonksiyon denir.

Örneğin $f(x) = x^2 - 1$

$f(x) = x^3 + x$

Uyarı: Reel değerli bir fonksiyon tek yada çift olmak zorunda değildir.

$f(x) = 2x - 1$

ne tek ne çift

$g(x) = 0$

hem çift hem tek

ÖRNEK:

~60~

$A = \{-2, -1, 0, 1, 2\}$ ve $B = \{0, 1, 2, 3, 4, 5\}$ ve $C = \{0, 1, 4\}$ için

$$f: A \rightarrow B, f(x) = x^2 + 1$$

$$g: A \rightarrow B, g(x) = x + 2$$

$$h: A \rightarrow C, h(x) = x^2$$

başta tanımlanan f, g, h fonksiyonlarını detaylıca aldım.

f , 1-1 değildir. $f(-2) = 5 = f(2)$

f , örten değildir. $3 \in B$ için $f(x) = 3$ olacak şekilde $x \in A$ yoktur.

$f(A) = \{1, 2, 5\} \subset B$ olduğundan f içinedir.

g , 1-1 fonksiyondur.

g , örten değildir. $5 \in B$ için $g(x) = 5$ o.s. $x \in A$ yoktur.

$\Rightarrow g$, 1-1 ve içinedir.

h , 1-1 değildir. $h(-1) = 1 = h(1)$

$h(A) = \{4, 1, 0\} = C$ olduğundan h örtenidir.